

กอบบ้าน กู้เมือง ด้วยปัญญาปฏิบัติและชุมชนท้องถิ่นบริหารจัดการด้วยตนเอง

เอนก นาคะบุตร*

1. วิกฤตโลก

วิกฤตโลกปี พ.ศ.2554 เกิดจากโรคร้อน เศรษฐกิจสหรัฐอเมริกา ยุโรป ล่มสลาย คลอนแคลน ซึ่งไม่เคยเกิดมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนหนึ่งเกิดจากวิกฤตการณ์น้ำมัน น้ำมันกำลังร่อยหรอไปทั่วโลก จึงมารวมศูนย์อยู่ที่เกาะกง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำมันใหญ่อยู่ในประเทศไทยของเรา ทั้งหมดชี้ให้เห็นว่าในปี พ.ศ. 2554 และในอีก 3 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2555-2557) อยู่ในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ คาดว่าจะเกิดวิกฤตการณ์ที่ใหญ่หลวงมาก เพราะมีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน 8 ปัจจัยวิกฤต

วิกฤตโลกครั้งนี้กำลังมีผลกระทบที่สูงมาก ซึ่งกำลังก่อให้เกิดภัยคุกคามทั้งต่อเศรษฐกิจอเมริกาและยุโรปอย่างมหาศาล และกำลังเป็นวิกฤตการณ์ใหญ่ในอีก 3 ปี ข้างหน้า อันเนื่องมาจากน้ำมัน วิกฤตน้ำมันของโลกอันเนื่องมาจากน้ำมันในช่วง 20-30 ปี ที่ประเทศอุตสาหกรรมได้สูบขึ้นมาใช้อย่างมหาศาล ทำให้ราคาน้ำมันขยับตัวสูงขึ้นในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา จากนั้นไปจะพบว่า 20 ประเทศใน 32 ประเทศของโลกที่มีน้ำมันจะมีการขุดเจาะน้ำมันลดลงไปเรื่อยๆ หมายความว่าน้ำมันใน 20 ประเทศ ที่เป็นแหล่งผลิตในปัจจุบันกำลังจะหมดไปในอีก 10-15 ปีข้างหน้า ในขณะที่อีก 12 ประเทศที่เหลือรวมทั้งประเทศไทยที่มีแหล่งน้ำมันขนาดใหญ่ลำดับต้นๆ ของโลก โดยเฉพาะที่เกาะกง ซึ่งต่างชาติกำลังให้ความสำคัญและเข้ามาขุดเจาะและขอสัมประทานกัน จากนั้นเป็นต้นไปจะพบว่าวิกฤตน้ำมันกำลังเป็นวิกฤตที่ทำให้ราคาน้ำมันพุ่งสูงขึ้น โลกทั้งโลกเกิดภาวะเศรษฐกิจหดตัวปลายปี พ.ศ. 2554 ช่วงปี พ.ศ.2555-2557 (3 ปีข้างหน้า) ราคาน้ำมันจะแพงขึ้นเรื่อยๆ กำลังซื้อของทั้งโลกก็จะหดตัว บทวิเคราะห์พบว่าทุกครั้งที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจโลก 3 ครั้งที่ผ่านมา (พ.ศ. 2517-2518) พ.ศ.2524 และ พ.ศ.2551 เกิดเพราะราคาน้ำมันของโลก โลกทั้งโลกใช้น้ำมันเกินกว่ามูลค่า GDP ที่ทั้งโลกหาได้คิดเป็นร้อยละ 4 ของทั้งโลก เพราะฉะนั้น 3 ปีข้างหน้าเป็นการคาดการณ์ว่า ราคาน้ำมันสูงขึ้นอาจถึง 50-60 บาท/ลิตร ถึงตอนนั้นเศรษฐกิจโลกจะหดตัวขนานใหญ่ อีกเรื่องหนึ่งที่น่าจะประสพกันทั้งโลกไม่ว่าจะเป็นไทย จีน อินเดีย คือ ภาวะโลกร้อนและน้ำท่วม

2. ปัจจัยวิกฤต ประกอบด้วยปัจจัยภายนอก 3 ปัจจัย และปัจจัยภายใน 5 ปัจจัย ดังนี้

2.1 ปัจจัยภายนอก 3 ปัจจัย คือ 1) วิกฤตการณ์น้ำมัน 2) วิกฤตเศรษฐกิจโลก และ 3) โลกร้อน เป็นปัจจัยภายนอกที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อไทย ไทยจะจัดการตนเองได้ยากมาก ขณะที่ภาวะของรัฐเองก็อ่อนแอ ภูมิปัญญาที่จะจัดการตนเองซึ่งน้อยมาก จึงทำให้คิดถึงการก่อตัวปัญญาปฏิบัติของภาคพลเรือน ภาคชุมชน ภาคท้องถิ่น แต่วิกฤตที่เกิดขึ้นก็คือประเทศไทยการเมืองการปกครองของไทย รัฐไม่สามารถเป็นเกราะป้องกัน สร้างภูมิคุ้มกัน และเท่าทันปัจจัยคุกคามที่มาจากภายนอกประเทศ รวมทั้งการเปิดอาเซียนในอีก 3 ปี (ปี พ.ศ. 2558) เป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประเทศไทยยังไม่มีเตรียมตัว ในอดีต ปี พ.ศ. 2540 การเปิดเสรีการค้า ทำให้ไทยเปลี่ยนแปลงแล้วจนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ นั่นหมายความว่ารัฐไทยในด้านหนึ่งก็มีความ

* อดีตที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

** เรียบเรียงจากปาฐกถาพิเศษเนื่องในโอกาสแซยิด 60 ปี ของอาจารย์เอนก นาคะบุตร เมื่อตุลาคม 2554

อ่อนแอสะสมนับตั้งแต่การเปิดเสรีทางการเงิน พ.ศ.2531 ความรู้ที่จะเท่าทันโลก ความรู้ที่จะกลับมาดูท้องถิ่นตนเอง รอรระบบประชานิยมของรัฐบาล หรือรระบบการลงทุนที่จะเข้ามาภายใต้ระบบการค้าเสรี จะพบว่าตอนนี้ภูมิปัญญาของคนไทยของประเทศไทยของชุมชนท้องถิ่น ล้วนเดินตามแนวตะวันตก ซึ่งจะพบว่าไม่มีวิกฤตทั้งการเมืองการปกครอง เรื่องเศรษฐกิจและการทำให้โลกทั้งโลกเสียสมดุล เรื่องนิเวศน์วิทยาในขอบเขตระดับโลกโดยเฉพาะโลกร้อน

2.2 ปัจจัยภายใน 5 ปัจจัย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไทยได้มีผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วยปัจจัย 1) ความยากจน 2) น้ำท่วม 3) เกาะกง 4) ความสามารถในการจัดการตนเองของรัฐ และ 5) การปฏิรูปอำนาจทางการเมืองของรัฐ ไม่ทันการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในปีนี้ และ 3 ปีข้างหน้า ขณะที่ภูมิปัญญาและความรู้สมัยใหม่ที่ได้จากตะวันตกถึงอุดมศึกษาไม่สามารถรู้เท่าทัน เพราะเกิดขึ้นเร็วแรงไม่แน่นอน และมีพลวัต

ดังนั้น 8 ปัจจัยที่ทำให้ไทยกำลังเข้าสู่วิกฤตถ้าไม่มีสติหรือไม่เท่าทัน ก็อาจทำให้เศรษฐกิจล้มระดับภูมิภาค ระดับท้องถิ่นอาจต้องเป็นหนี้ ไม่มีตัวตนทางการเมืองในแง่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่วนท้องถิ่นจะหายไปประเทศไทยคนส่วนใหญ่ก็จะเป็นลูกจ้าง โดยเฉพาะภาคเกษตร ซึ่งมีจำนวน 15 ล้านคน ก็จะกลายเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ยากจน และมีหนี้สินล้นพ้นตัว ประเทศไทยจึงอยู่ในภาวะที่เสี่ยงมาก ประชาชน 1 ใน 4 อยู่ภาวะยากจนและไม่เท่าทันโลก ไม่รู้จะไปทางไหน ขึ้นกับระบบประชานิยม กฎหมายเป็นกฎหมายครอบงำไม่ทันโลกาภิวัตน์ อำนาจทุนนิยมได้ข้ามรั้วประเทศเข้ามาทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคการเงิน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ตลอดระยะ 25 ปีที่ไทยเปิดประเทศ โลกาภิวัตน์เกิดขึ้น การปฏิรูปประเทศไทย อาจไม่ได้อยู่ที่การใช้อำนาจกฎหมายสร้างภูมิคุ้มกัน ไม่ใช่อำนาจเงิน อำนาจทุน แต่เป็น**อำนาจปัญญา**

3. พลังปฏิรูปตนเอง

เมื่อศึกษาถึงพัฒนาการของประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับโลกอย่างไร จะแบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 ช่วงดังนี้

จากพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทุนนิยมจะเปลี่ยนจากทุนนิยมเอารัดเอาเปรียบผู้คนในประเทศ
ไทยมาเป็นทุนนิยมที่มีเหตุผลมากขึ้น หากเข้าสู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็พอจะมองเห็นโอกาสอยู่บ้าง

พ.ศ.2555 มีวิกฤตโลกร้อน นำท่วมหลายประเทศในโลก สำหรับประเทศไทยมีการตั้ง คณะ
กรรมการปฏิรูปประเทศไทย (คปร.) ซึ่งมีคุณอนันต์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี และศาสตราจารย์
นายแพทย์ประเวศ วสี ซึ่งเสนอให้มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นและภาคประชาชนมากขึ้น แต่ก็ไม่แน่ใจว่า
นายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ จะทำต่อหรือไม่

สำหรับประเทศไทยการปฏิรูปไม่เคยเกิดขึ้น หลังจากมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 และ พ.ศ.2550 ก็ยังไม่
ปฏิรูปรวมศูนย์จากราชการมาเป็นนักการเมือง นักการเมืองที่มีอำนาจทุนนิยมที่ผูกขาดในระดับชาติและระดับ
โลก ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากร ซึ่งเหลือน้อยมาก

ความหวังที่จะให้มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น น่าจะหวังได้น้อยมาก ด้วยเหตุนี้พลังที่จะปฏิรูป
ตนเอง จึงไม่น่าจะขึ้นอยู่กับอำนาจทุนและอำนาจรัฐ แต่ขึ้นอยู่กับอำนาจของการปฏิรูปตนเองด้วยพลัง
ปัญญาและการขับเคลื่อนทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น และแม้แต่การเรียกร้องให้เกิดการจัดการตนเอง
โดยมิใช่ว่าการจัดการของรัฐกระจายอำนาจมามากน้อยหรือไม่ แต่ภาคประชาชนน่าจะจัดการตนเองเรื่อง
ภัยพิบัติหรือเรื่องที่จะจัดทำแผนแม่บทของการพัฒนาจังหวัด

คณะปฏิรูป (คปร.) ปฏิรูปประเทศไทย โดยปฏิรูปเกษตร คปร. เสนอกระจายอำนาจรัฐไปสู่ท้องถิ่น
ให้อำนาจท้องถิ่นจัดการตนเอง รัฐท้องถิ่น (อบต. อบจ. เทศบาล) ชุมชน ประชาสังคม ยึดจังหวัดใด ตำบล
ใด ทั้งจังหวัดปฏิรูปตนเอง มีอำนาจจัดการตนเอง **ที่เรียกว่า ปัญญาปฏิบัติ** ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง

จากการวิเคราะห์มาทั้งหมดจาก 8 ปัจจัยหลักที่เป็นสาเหตุใหญ่ ถ้าอำนาจรัฐ อำนาจทุน ไม่ใช่ปัจจัย
สำคัญของภาคประชาชนอีกต่อไป การขายสัมปทานน้ำมัน คาดว่าคนไทยส่วนใหญ่จะไม่ได้ประโยชน์ ดังนั้น
ควรใช้อำนาจการขับเคลื่อนตัวเองทางสังคม โดยไม่ใช้อำนาจรัฐ อำนาจป็น แต่ใช้**อำนาจใจ** แล้วเข้าสู่**ปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง** ซึ่งพอมองเห็นโอกาสอยู่บ้าง ด้วยการเข้าถึงและพัฒนาตนเอง มีบริษัทหลายบริษัทนำไป
ดำเนินการ ชุมชนหลายชุมชนที่เข้มแข็งก็นำไปปฏิบัติ จึงเกิดคำว่า **ปัญญาปฏิบัติ** ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดจากการ
ปฏิบัติให้ขยายไป Social Media ถ้าขับเคลื่อนออกไป นำปัญญาไปสู่การปฏิบัติ ด้วยการปฏิรูปตนเองไปสู่กับ
สิ่งที่โลกกำลังไหลบ่าเข้ามา ตอนนี้มีทุนโลกที่จะท่วมเข้ามา เราไม่มีทางขนย้าย มีทางเดียวคือ กำหนดตนเองให้
รู้เรื่องราวปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติ ถึงแม้ว่าหากไม่รอด แต่ก็ทำให้รู้จักหาสมดุลในโลกใบใหม่ **พ.ศ.2555**
สมัชชาปฏิรูปตนเอง ไม่ต้องรอรัฐบาลว่าจะทำอะไร ตำบล จังหวัดลุกขึ้นมา จัดตั้งมหาวิทยาลัยขับเคลื่อน
ตนเอง 3 ระดับ คือ **ระดับจังหวัด ตำบล ชุมชนท้องถิ่น** จังหวัดใดๆ ก็ดำเนินการโดยมีปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงเป็นตัวนำ จัดการตนเองขับเคลื่อนไป ความเข้มแข็งก็จะเกิดขึ้น เรื่องภัยพิบัติเรื่องภาษี ต้องกระจาย
อำนาจทั้งหมดไม่ต้องรวมศูนย์อยู่ที่กรุงเทพ ความสามัคคีชุมชนท้องถิ่นทำให้ไม่ต้องพึ่งกรุงเทพฯ

ตัวแบบจำลอง (Model)

1. เป้าหมายการขับเคลื่อน มีคณะทำงานขับเคลื่อนจังหวัดจัดการตนเอง ขณะนี้ที่จังหวัดจันทบุรี เชียงใหม่ น่าน กำลังเริ่มดำเนินการ
2. จังหวัดจันทบุรี น่าน วางผังการใช้ทรัพยากรป่า แผนปฏิรูปจังหวัดจัดการตนเอง ควรเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจัดการตนเอง มากำหนดผัง
3. เกิดผู้นำการเปลี่ยนแปลง คนกลุ่มนี้เริ่มชุมชนเมือง จังหวัด เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทรัพยากรธรรมชาติ วางกรอบข้อเสนอแผนนี้เสนอให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดู ในระดับพื้นที่
4. เป้าหมายการก่อการณ์ สร้างภูมิปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดผู้รู้ ประชาชนชาวบ้าน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

มหาวิทยาลัยจะเกิดขึ้นภายในวันที่ 28 ตุลาคม 2554 ไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน จะเป็นมหาวิทยาลัยที่ยกระดับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อาจารย์ผู้สอนจะใช้จิตอาสา ผู้เรียนก็เรียนฟรี คุณต้องกลับไปภูบ้านภูเมือง ภาระผูกพันด้วยใจ และเอาสิ่งที่เรียนรู้มาแลกเปลี่ยนกัน

4. วิสัยทัศน์ร่วม

วิสัยทัศน์จะต้องเป็นวิสัยทัศน์ร่วมของตำบล ชุมชน เครือข่าย จะต้องร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ ไม่ใช่วิสัยทัศน์ของคนใดคนหนึ่ง

ตัวอย่าง จังหวัดระยอง มีแผนปฏิรูปตำบลตนเอง เมืองระยอง ภาคธุรกิจ กับ CSR ก็รวมตัวกันให้เป็นอุตสาหกรรมเชิงนิเวศน์ สร้างเมืองอุตสาหกรรมที่เป็น eco-Town เมืองที่มีนิเวศน์ที่น่าอยู่ ไม่ทำลายนิเวศน์วิทยา ลุ่มน้ำ น้ำไม่เสีย อากาศไม่เสีย มี Eco-Center เป็นศูนย์เชื่อมเมือง ภาคอุตสาหกรรม ภาควิชาการ คาดว่าปี พ.ศ. 2557 ประเทศไทยน่าจะมีมหาวิทยาลัยภูมิปัญญา 30 จังหวัด

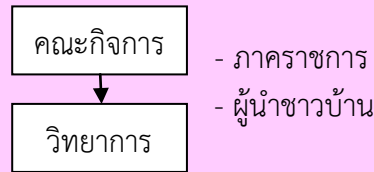
5. ภาคประชาชนมีเส้นทางเดินจังหวัดก้าวโดยมี Road Map

ภาคประชาชนจะต้องลุกขึ้นมาปฏิรูปตนเอง มีเส้นทางเดินจังหวัดก้าว ซึ่ง 3-5 ปีข้างหน้า ว่าถ้าจะปฏิรูปตนเองต้องทำทั้งจังหวัดเคลื่อนทุกตำบลอย่างไรบ้าง เป็นตัวอย่างเพื่อให้จังหวัดต่างๆ ไปค้นคว้าตัวเอง Road Map นี้ได้ถอดแบบมาจากการประชุมเชิงปฏิบัติการสภาเกษตรกรที่จังหวัดจันทบุรี โดยคิดขึ้นมาร่วมกันของสภาเกษตรกรของจังหวัดจันทบุรีและหาทางขับเคลื่อนของแต่ละด้านแต่ละจังหวัดต่อไป แล้วมาปรับเพื่อให้เป็นตัวอย่างลงพินิจพิเคราะห์เพื่อหาจังหวัดก้าวแต่ละจังหวัดเอง

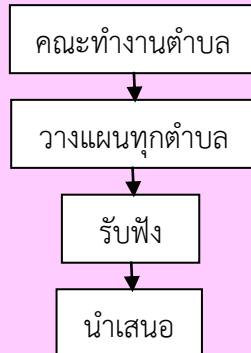

Road Map ปฏิรูปตนเอง จังหวัดจันทบุรี

1. กิจการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2. จัดตั้งคณะทำงานตำบลทั้งจังหวัด

3. แผนเมือง เขตผลไม้ เขตอุตสาหกรรม

จังหวัดจันทบุรีก่อตัวเป็นมหาวิทยาลัย เอางานกิจการ ผู้รู้ ปราชญ์ ทุกเสาร์เรียนรู้ร่วมกัน ใครอยากได้ ปัญญาบัตร ก็ให้ปัญญาบัตร โดยศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ในปี 2554 ให้ 9 จังหวัด 9 กลุ่ม วิชา ก็จะได้ปริญญาตรี จังหวัดจันทบุรีจะเป็นจังหวัดที่ 10

การจัดตั้งคณะทำงานประชาชนเมือง จังหวัด ทำแบบ Top down ลงมา 4 ปี (พ.ศ.2554-2557) นำผังเมืองมาปรับปรุง

